

**KONSERTISSA
KÄVIJÄN
TASKUSANASTO**

Henna Mikkonen • Suvi Rimpiläinen

MINERVA

Henna Mikkonen • Suvi Rimpiläinen

**KONSERTISSA KÄVIJÄN
TASKUSANASTO**

minerva

MINERVA KUSTANNUS

HELSINKI

Teksti
Henna Mikkonen, Suvi Rimpiläinen

Piirrokset
Henna Mikkonen

Graafinen suunnittelu ja taitto
Juho Jäppinen

© Minerva Kustannus, 2022
Minerva Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-492-248-7
Painettu EU:ssa

Lukijalle

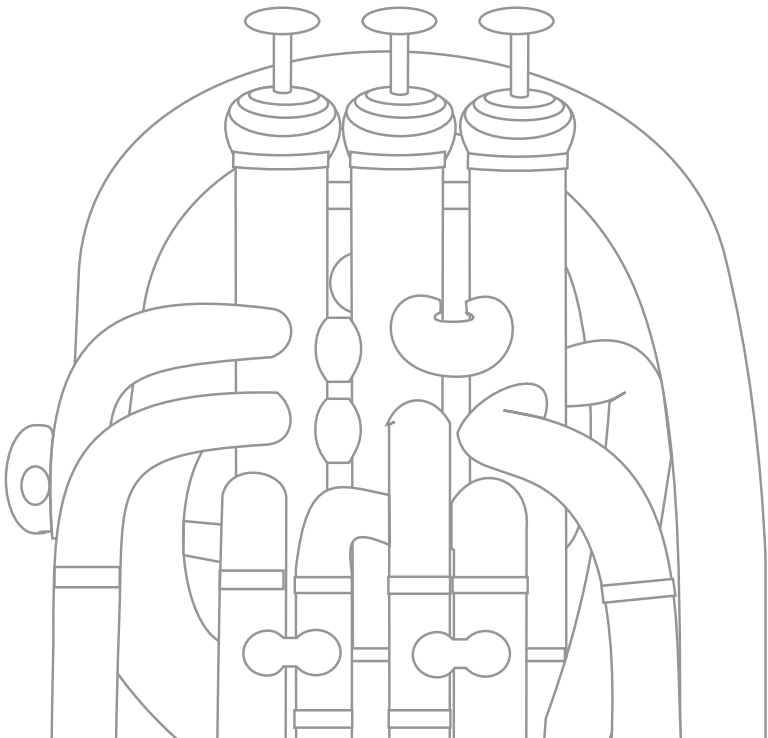
Pitelet nyt kädessäsi Konsertissa kävijän taskusanasto. Me tekijät olemme halunneet koota tähän kirjaan sanoja, kuvia ja ilmiöitä, jotka kuuluvat länsimaiseen konsertti- ja musiikkiperinteeseen. Olemme jakaneet kirjan eri osastoihin, joista löydät musiikkisanastoa, tietoa musiikin historiasta ja henkilöistä sekä soittimista. Säveltäjiä valitessamme olemme pyrkineet painottamaan heitä, joista ei yleensä kerrota henkilötietoja käsiohjelmissa. Kursiivilla painetuista sanoista löydät tarkempaa tietoa kyseisen sanan kohdalta. Lisäksi olemme myös liittäneet luettelon joistakin musiikillista symboleista. Kirjasta löytyy myös aikaviiva, joka suhteuttaa musiikillisia tyylikausia historiallisiin tapahtumiin. Konserttikävijän kirja ei ole tarkoitettu kaiken kattavaksi hakuteokseksi musiikkisanoista tai säveltäjistä vaan mukana kulkevaksi seuralaiseksi konsertteihin ja sinne, missä musiikkia kuuletkin.

Toivomme tämän kirjan osaltaan madaltavan konserttialin kynnyistä myös konserttielämään vasta tutustuville ja tuomaan uutta näkökulmaa kokeneemmallekin kuulijalle. Toivottavasti tämä kirja tuo Sinulle iloa ja hyötyä tulevissa konserttielämyksissäsi.

Henna Mikkonen ja Suvi Rimpiläinen

Sisällysluettelo

Tyylikausia	5
Aikajana	11
Säveltäjät	17
Musiikkisanastoa	39
Merkkitaulukko ja kuvaliite	107

Tyylikausia

KESKIAIKA

Keskiajalla musisoitiin järjestäytyneesti kirkon piirissä (kirkkomusiikki) ja hoveissa. Musiikki oli myös osa kansan arkea ja juhlaa *tanssilauluineen* ja *balladeineen* (maallinen musiikki). Kirkkomusiikin kehityksen perustana oli *gregoriaaninen laulu*, jota laulettiin aluksi yksiaanisesti kirkoissa ja luostareissa. Moniääninen laulu ja *polyfonia* alkoivat kehittyä *gregoriaanisen laulun* pohjalta n. 800-luvulta alkaen. 1110-luvulla voidaan jo puhua *polyfoniasta*. Musiikki perustui *moodeihin*. Kirkkomusiikkiin eivät soittimet kuuluneet, mutta niitä käytettiin runsaasti maallisessa musiikissa. Maallista musiikkia esittivät *trubaduurit* ja *truveerit*, jotka kuuluivat yleensä ylempiin säätyihin. Keskiajalla musiikkia alettiin ensimmäisen kerran merkitä ylös *nuottikirjoituksen* avulla. Keskiajan lopulla säveltäjät eivät enää olleet anonyymejä.

RENESSANSSI

Tyylikausi, joka sijoittuu musiikissa n. 1400-luvun puolivälistä 1500-luvun lopulle. Kirkko oli edelleen muusikoiden tärkein työllistäjä, mutta hovien ja mesenaattien merkitys alkoi lisääntyä. Reformaatio toi kirkolle uudenlaisia musiikillisia tarpeita. *Kuoropolyfonia* saavutti loisteliaat mittasuhteet renessanssin aikana, kulminoituen *Palestrinaan*. *Duuri-mollitonaliiteetti* alkaa syrjäyttää *moodijärjestelmää*. Renessanssikulttuurille tyypillinen antiikin ihailu heijastui musiikkiin yrityksenä herättää henkiin antiikin näytelmä, josta syntyi myöhemmin *opperana* tunnettu taidemuoto. Soitinmusiikin merkitys kasvoi renessanssin aikana. Soittotaito oli herrasmiehelle lähes välttämätön ja esimerkiksi *luuttu* ja varhaiset kosketinsoittimet (*virginaali*, *spinetti*) olivat suosittuja *soolo-* ja *säestyssoittimia*. Voimakkuuden vaihteluita alettiin merkitä nuotteihin. Säveltäjiä mm. *Guillaume Dufay*, *Andrea* ja *Giovanni Gabrieli*, *John Dowland*.

BAROKKI

Tyylikausi, joka sijoittuu musiikissa n. vuosiin 1600–1750. Säveltäjiä pidettiin musiikin monipuolisina käsityöläisinä ja he olivat usein myös esittäjiä. Muusikkoja työllistivät kirkot ja hovit. Musiikki koettiin kieleksi, jolla saattoi ilmaista tunnetiloja (affektioppi). *Duuri-mollitonliteetti* alkoi vakiintua. Soittimia käytettiin perheittäin (esim. *viuluperhe*, *nokkahuiluperhe* tms.). *Orkesteri-* ja *kamarimusiikin* ero barokkiaikana oli soittimien määrässä stemmaa kohden; *kamarimusiikissa* vain yksi soitin soitti yhtä stemmaa. *Orkesterin* kokoonpano ei ollut vakiintunut. Uusia musiikin lajeja barokin aikana olivat mm. *aaria*, *alkusoitto*, *concerto grosso*, *kantaatti*, *ooppera*, *oratorio*, *preludi* ja *fuuga* sekä *sonaatti*. Säveltäjiä mm. *Johann Sebastian Bach*, *Georg Friedrich Händel* ja *Antonio Vivaldi*.

KLASSISMI

Tyylikausi, joka sijoittuu musiikissa n. vuosiin 1750–1820. Klassismin ajan ”kolme suurta”, *Haydn*, *Mozart* ja *Beethoven*, ovat saaneet nimityksen wieniläisklassikot, vaikka muitakin tuotteliaita säveltäjiä oli. Säveltäjän ja muusikon työllistäjiä olivat enimmäkseen hovit ja mesenaatit. *Orkesteri* kasvoi jousivoittoiseksi ja sen sisäinen jaottelu vakiintui. Uusia sävellysmuotoja olivat *sinfonia*, *sonaatti*, *rondo* ja *variaatio*. Klassismin aikana syntynyt *sonaattimuoto* vallitsi laajamuotoisissa sävellyksissä vielä 1800-luvun lopulla. Selkeät *muotorakenteet*, *sointujen* käytön vakiintuminen ja *homofonia* antoivat leimansa klassismin ajan musiikille.

ROMANTIikka

Tyylikausi, joka sijoittuu musiikissa 1800-luvun alusta 1800-luvun loppuun. Romantiikan ajalle antoivat väriä virtuoosit, konsertit ja konserttikiertueet, jotka syrjäyttivät pikku hiljaa hovimusiikki-ilmion. Soitinmusiikin asema romantiikan aikana vahvistui entisestään ja *sinfonia* oli sen huipentuma. Romantiikan aikana syntyi myös moderni *orkesteri*, jonka kokoonpano vakiintui. *Orkesterisoittimet* ja etenkin *puhallin-*

soittimet koneistoinen kehittyivät. Toisaalta myös romantiikan ajalle tyypilliset pienet *karakterikappaleet pianolle* antoivat vaihtoehdon mammuttimaisen suurille teoksille. Perinteisestä *duuri-mollitonaliiteetista* alettiin pikku hiljaa luopua ja tilalle astui *kromatiikka*, joka hämärsi *sävellajituntua*. Romantiikan loppupuoliskolla musiikkikoulutus alkoi olla jo jollain tavalla järjestäytyntä. Säveltäjiä mm. *Frédéric Chopin, Franz Liszt, Johannes Brahms, Richard Wagner, Pjotr Tsaikovski* ja monia muita.

IMPRESSIONISMI

Tyylikausi, joka sijoittuu musiikissa 1800–1900-lukujen vaihteeseen. Esiintyi aluksi lähinnä maalaustaiteessa Ranskassa (Claude Monet). Tavoitteena oli kuvailla ja toistaa aistihavain-toja ja (luonnosta saatuja) vaikutelmia tyylielysti. Musiikissa impressionismin piirteitä ovat mm. *tonaalisuuden* tunnun häviäminen, *kokosävelasteikot, sointi* ja *sointiväriin* keskeisyys sekä itämaisiet vaikutteet. Impressionistit hyödynsivät orkesterin koko väriskaalaa *puupuhaltimista lyömäsoittimiin*. Säveltäjiä mm. *Claude Debussy, Maurice Ravel* ja *Selim Palmgren*.

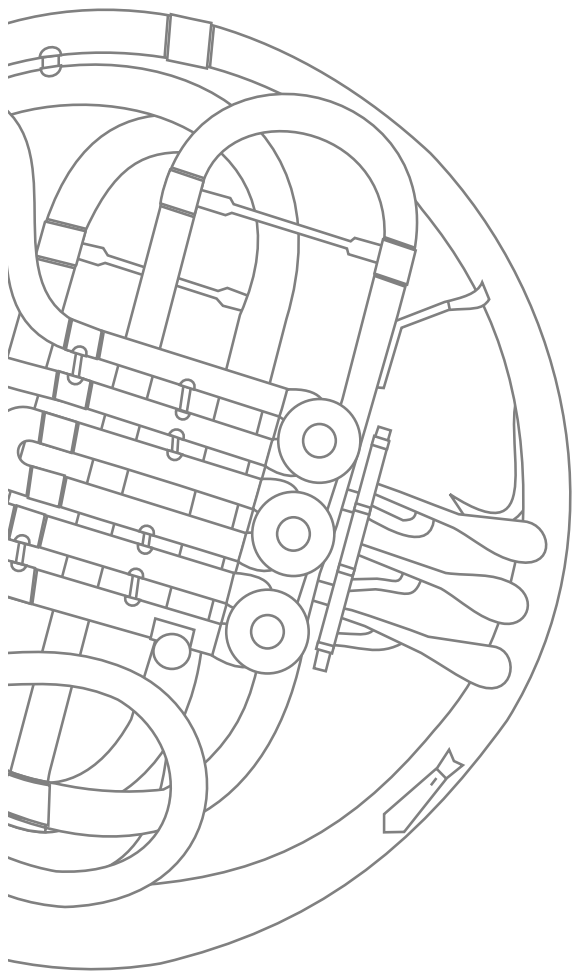
1900-LUKU

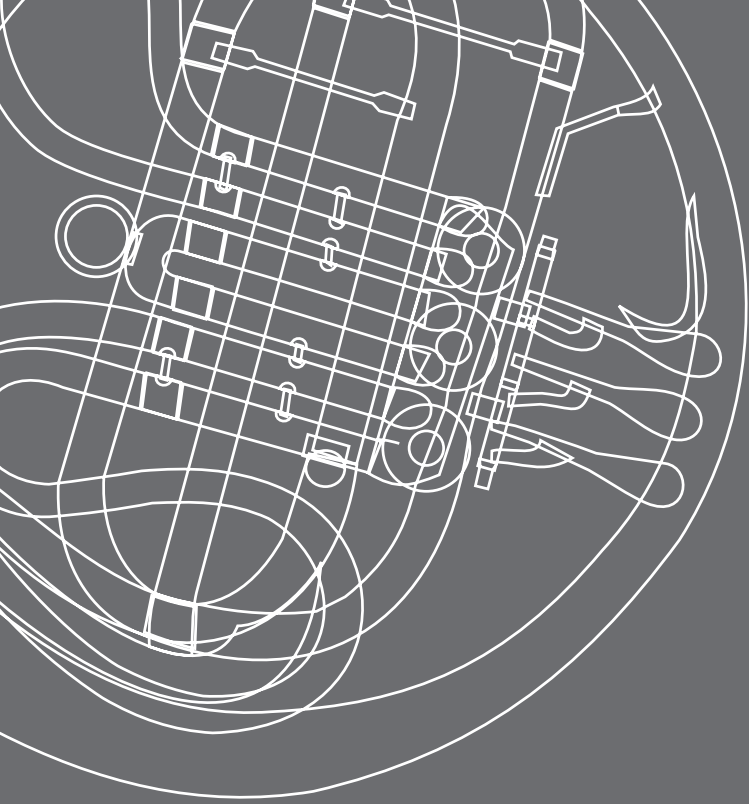
Tyylilien moninaisuus ja säveltäjien henkilökohtaiset musiikilliset ratkaisut leimaavat 1900-luvun musiikkia. Irtautuminen *sävellajeista* ja lopulta myös perinteisistä soittimista musiikillisen ilmaisuuden välineinä ovat tuoneet oman leimansa tälle kokeilujen vuosisadalle. Ilmaisun vaatimukset veivät *ekspressionismiin*, lopulta *Schönbergin dodekafoniseen* sävellystapaan jossa kaikki *kromaattisen* asteikon sävelet ovat tasa-arvoisia, *sarjallisuudessa* tuotiin tasa-arvon piiriin myös *rytmi* ja *dynamiikka*, jopa soittotapa. Soittimien ylivallan musiikin tuottajana lopetti *konkreettinen musiikki*. Myös tietotekniikan ja elektroniikan hyödyntäminen on tuonut uusia ulottuvuuksia musiikkiin. *Satumusmusiikki*, säveltäjän ylivallan kumoaminen musiikillisen tapahtumaketjun määrittäjänä on tasa-arvoistanut esittäjän ja kuulijan: kaikki osapuolet ovat mukana luomassa uutta teosta.

Avantgarde, uusien suuntien etsiminen ja musiikin ilmaisuvarojen laajentaminen on muuttanut musiikin olemusta ja tehtävää. Silti modernitkin sävellykset pohjaavat vuosisataiseen traditioon, *neoklassismi* ja *-barokki* hyödynsivät suoraan menneiden aikojen musiikkia *muotorakenteita*, *avantgardistitkin* käyvät musiikillaan dialogia vanhojen mestareiden kanssa. 1900-luvulla sävellettiin myös runsaasti *tonaalista* musiikkia, rinnan *atonaalisen* kanssa.

2000-LUKU

Alkaneen vuosituhannen musiikkielämästä voi ennustaa vain seuraavaa: musiikki tunteiden ja ajatusten välittäjänä tulee säilymään. Säilyvätkö nykyiset soittimet, *asteikot* ja ihanteet, sitä ei voi luvata. Musiikin ilmiasu saattaa muuttua, mutta silti se kantaa viestiä meistä ihmisistä ja perimmäisistä tarpeistamme. Oman aikamme musiikkia on kuultavissa konserteissa ja radiossa, mutta perusohjelmiston muodostavat menneiden vuosisatojen kappaleet, oman aikansa uutuudet ja muoti-ilmiöt. Niissä meidän esi-isiemme ajatukset ja tunteet ovat säilyneet tuoreina ja lähestyttävänä. Nykymusiikin moninaisuus asettaa haasteen kuulijalle: hänellä on valta ja myös velvollisuus päättää, mihin omat musiikilliset rajansa asettaa. Kukaan ei pysty päättämään toisen puolesta, onko sähkövatkaimen ääni tai liikenteen kaltainen häly musiikkia vai ei, mutta rohkaista aktiiviseen ja ennakkoluulottomaan kuunteluun aina voi. Aina jossain äänten takana piilee se taianomainen läsnäolo, viesti: kuule minua.

minerva

www.minervakustannus.fi

78

ISBN 978-952-492-248-7

9 789524 922487